

ERDEN AKBULUT - METE TUNÇAY
Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası
(1920-1923)

Sosyal Tarih Yayınları, 2007 (1 baskı)

İletişim Yayınları 2362 • Araştırma-İnceleme Dizisi 391

ISBN-13: 978-975-05-2023-5

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Ayşe Obalı

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ERDEN AKBULUT - METE TUNÇAY

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ VE GENİŞLETİLMİŞ BASKI

ERDEN AKBULUT 1952'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. 1976'dan itibaren değişik yayınevlerinde çevirmen ve redaktör, süreli yayınlarda yazar ve redaktör olarak çalıştı. İstanbul TKP davasında 1981-1984 arasında tutuklu olarak yargılandı. 1998'ten beri Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı'nda (TÜSTAV) yönetici olarak çalışıyor. Halen çevirmenlik, araştırmacı-yazarlık yapıyor. Yayımlanmış çevirileri: *SBKP Deneşimi ve Devrimci Teori* (Ahmet Şahin imzasıyla, Konuk Yayınları, 1978), *Emperyalizm* (Altuğ Yaral ve Uğurhan Berkok ile birlikte, 1. baskı Konuk Yayınları, 1979, 2. baskı Sosyalist Yayınlar, 1995), *Körfez Savaşı* (E Yayınları, 1990), *Çöl Fırtınası* (T. Ahmet Şensılay ile birlikte, E Yayınları, 1991), *İmparatorluk Beşığı* (T. Ahmet Şensılay ile birlikte, Alan Yayıncılık, 1992), *Büyük Kargaşa* (Alan Yayıncılık, 1993), *Sultan Galiyev* (T. Ahmet Şensılay ile birlikte, Sosyalist Yayınlar, 1995), *Cezayir Dramı* (Halil Hacıalıoğlu ile birlikte, Alan Yayıncılık, 1998), *Komünist Enternasyonal (1919-1943)* (Yordam Kitap, 2016). Yayımlanmış kitapları: *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet* (TÜSTAV Yayınları, 2002), *1963- 1965 TKP Belgelerinde İşçi-De-mokrasî Hareketi ve TIP* (TÜSTAV Yayınları, 2003), *TKP MK Dış Büroşu 1965 Tartışmaları* (TÜSTAV Yayınları, 2004), *1929 TKP Davası* (TÜSTAV Yayınları, 2005), *Millî Azadlık Savaşı Anıları* (TÜSTAV Yayınları, 2006), *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)* (Mete Tunçay ile birlikte, 1. baskı Sosyal Tarih Yayınları, 2007), *Nail Çakırhan Anıları* (Sarı Defter, 2008), *Bilal Şen Anıları* (Sarı Defter, 2008), *Beşnelmîle İşçiler İttihadı* (Mete Tunçay ile birlikte, 1. baskı Sosyal Tarih Yayınları, 2009), *Zeki Baştımar* (Sosyal Tarih Yayınları, 2009), *Dr. Şefik Hüsnü Deymer* (Sosyal Tarih Yayınları, 2010), *TKP 1965 Tartışmaları Muhalefet Mektupları* (Sosyal Tarih Yayınları, 2011), *İstanbul Komünist Grubu'ndan (AYDINLIK çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne (1919-1926)* (Mete Tunçay ile birlikte, 3 cilt, Sosyal Tarih Yayınları, 2012-2013).

METE TUNÇAY 1936'da İstanbul'da doğdu. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okudu. Aynı kurumda 1961'de siyasal bilimler doktoru, 1966'da siyasal teoriler doçenti oldu. 1961'de Rockefeller bursuyla Londra İktisat ve Siyasal Bilimler Okulu'nda incelemeler yaptı. 1972-1973 yıllarında bir yıl süreyle DİSK'te araştırma uzmanlığı görevini yürüttü. 1979'da SSCB Bilimler Akademisi konuğu olarak Sovyetler Birliği'nde, 1979-1980'de Fulbright bursuyla ABD'deki Stanford Üniversitesi Hoover Kurumu'nda araştırmalar yaptı. 1987-1988'de Hür Berlin Üniversitesi Carl von Ossietzsky profesörü oldu. 1984'te *Tarih ve Toplum* (İletişim Yayınları) dergisini yayımlamaya başladı. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın kuruluşunda yer aldı ve aynı kurumun yayımladığı *Toplumsal Tarih* dergisinin yöneticiliğini yaptı. Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nün kurucu başkanı olan ve aynı bölümde çalışmalarına devam eden profesör Mete Tunçay'ın pek çok çevirisi bulunmaktadır. Yayımlanmış eserleri: *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* (AÜ, SBF Yayınları, 1967; İletişim Yayınları, 2009), *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi I-II-III*, (AÜ SBF Yayınları, 1969; Bilgi Üniversitesi Yayınları 2006), *Sosyalist Siyasal Düşünüş Tarihi I-II* (derleme, Bilgi Yayınevi 1976), *TC'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931* (Yurt Yayınları, 1981; Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999), *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* (Belge Yayınları, 1982), *Bilineceđi Bilmek* (Alan Yayınları, 1983), *1923 Amele Birliği* (BDS Yayınları 1989), *Türkiye'de Sol Akımlar II, 1925-1936* (BDS Yayınları, 1991; İletişim Yayınları, 2009), *Cihat ve Tehcir: 1915-1916 Ya-zıları* (Afa Yayınları, 1991), *Eleştirel Tarih Yazıları* (Liberte Yayınları, 2006), *Beşnelmîle İşçiler İttihadı* (Erden Akbulut ile birlikte, TÜSTAV Yayınları 2009; İletişim Yayınları, 2016).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	11
YENİ BASKIYA ÖNSÖZ	15
BİRİNCİ BÖLÜM	
TBMM'NİN İLK YILINDA MİLLÎ MÜCADELE ANADOLU'SUNDAKİ SOL AKIMLAR HAKKINDA ESKİ BİLGİLER	17
1. Yeşil Ordu.....	17
2. Halk Zümresi.....	35
3. (Resmî) Türkiye Komünist Fırkası.....	42
4. (Hafî) Türkiye Komünist Partisi.....	110
5. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası.....	126
İKİNCİ BÖLÜM	
HAFÎ TKP'NİN KURULUŞU VE THİF'NA DÖNÜŞMESİ ÜSTÜNE YENİ BİLGİLER	163
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
THİF'NİN İLK DÖNEMİNİN SONA ERİŞİ VE YENİDEN CANLANMASI KONUSUNDA ESKİ BİLGİLER	219
1. Sol Akımlara Ara Verilmesi (1921).....	219
2. Savaşın Son Yılı (1921-1922).....	224

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

THİF'İN İKİNCİ DÖNEMİ (1921-1922) HAKKINDA

YENİ ERİŞİLEN BİLGİLER	237
1. Yeniden Kuruluş ve Etkinlikler.....	237
2. THİF Kongresi Hazırlıkları.....	336
3. THİF Kongresi.....	355
4. THİF Kongre Delegelerinden 20'siyle Yapılan 18 Sorulu Anket.....	374
5. Kongre Ertesi.....	381
6. TKP'ye İndirilen Son Darbeden Önce.....	394
7. Üç Komünist Hakkında Ek Bilgiler.....	445
8. Kilikya Fabrika ve İşletme Temsilcileri Birinci Konferansı.....	469
9. Kongre Sonrası.....	493
10. THİF'nin 1922 Sonlarında Yayımladığı İki Risale ve İki Çağrı.....	499
11. Ankara'daki Tutuklamalar, Salih Hacıoğlu ve Sadrettin Celal Moskova'da.....	512
12. Ankara'da 1922 Sonunda Bir Rus Değerlendirmesi.....	528
13. Profintern'in II. Kongresi'nde Anadolu Kızıl Sendikaları ile İstanbul'daki Beynelmilel İşçiler İttihadi'nin Birleşme Kararı.....	539
14. Parti İçi Muhalefet.....	542
15. Ankara'daki Tutukluların Durumu ve Serbest Kalanların Faaliyetleri.....	547
16. İzmir İktisat Kongresi'nde THİF.....	577
17. THİF Yönetici ve Üyelerinin 1923 Yılında Yargılanmaları ve Hafif Hapis Cezalarına Mahkûm Olmaları.....	582
18. Komintern ile Sovyet Dışişleri Bakanlığı Temsilcileri Arasındaki Gerilim.....	602
19. İstanbul ile İlişkiler.....	629
 KAYNAKÇA.....	 653
AD DİZİNİ.....	661

ÖNSÖZ

Bundan 40 yıl önce, ben AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi “Siyasî Hukuk ve Devlet Nazariyeleri” kürsüsünde doktoralı asistanken doçent olmak için *Türkiye’de Sol Akımlar 1908-1925* başlıklı bir çalışma hazırladım. Rahmetli hocalarım Yavuz Abadan, Bahri Savcı, Tarık Zafer Tunaya, Hüseyin Nail Kubalı ve (elân berhayat olan) İsmet Giritli’den oluşan jürinin doçentlik tezi olarak kabul ettiği bu araştırma, ertesi yıl SBF Yayınları arasında kitap olarak –az sayıda– basıldı. Yine 1967’de Bilgi Yayınevi’nin Özel Dizisinde bir basımı daha çıktı. 1978’de Bilgi’de genişletilmiş bir basımı yayımlandı. Daha sonra, kitabımın *Mesai* (SBF Yay., 1972), *Eski Sol Üstüne Yeni Bilgiler* (Belge Yay., 1982), *1923 Amele Birliği* (BDS Yay., 1989) gibi perakende çalışmalarımı eklediğim 4. genişletilmiş basımı, 1992’de BDS Yayınları arasında 2 cilde bölünmüş olarak çıktı. (O sıralar öykünün devamı olarak *Türkiye’de Sol Akımlar 1925-1936*’yı yayımladım – BDS Yay.) İleriki yıllarda ilk kitabımın çeşitli baskıları yapıldı.¹

Şimdi elinizdeki çalışma, TBMM’nin açılışından Cumhuriyet’in ilânına kadar geçen üç buçuk yıl boyunca Milli Mücadele Anadolu’sunda yaşanan bir deneyimin öyküsünü belgelerle anlatmayı amaçlıyor. *Türkiye’de Sol Akımlar 1908-1925* adlı çalışmamın son basımından üç ayrı zaman diliyle (TBMM’nin ilk yılı, 1920 – Sol akımlara ara verilmesi, 1921 – Savaşın son yılı 1921/22) ilgili metin, not ve belgeleri birtakım eklemelerle buraya aktardıktan sonra, yeni eriştiğimiz bilgileri sunmayı uygun gördüm.

1 Kitapın son baskısı için bkz. *Türkiye’de Sol Akımlar, 1908-1925, Cilt 1*, İletişim Yayınları, 2009; *Türkiye’de Sol Akımlar, 1925-1936, Cilt 2*, İletişim Yayınları, 2009. Metin içinde *Türkiye’de Sol Akımlar* kitabına yapılan göndermelerde 2009 baskısı esas alınmıştır – e.n.

En yoğun olarak üstünde durduğumuz süre, 1922 Martından Eylülüne kadar olan altı ay, yani THİF'nın ikinci dönemidir. Ondan önce, 1920 yazında, hepsi de İttihatçı Solu'ndan kaynaklanan Yeşil Ordu –Hafî TKP– Resmî TKF ve (9 Aralık 1920'deki kuruluşundan 1921 Şubat başındaki kapanışına kadar süren) THİF'nın birinci dönemi hakkında, eski çalışmama pek bir şey ekleyemedim. İttihatçı Solu'na da, eski kitabımda “Dışarıdan gelen Sol” diye andığım Mustafa Suphi hareketine de girmediğim gibi, Mütareke İstanbulu'ndaki *Kurtuluş/Aydınlık* çevresindeki gelişmeleri de gelecek bir çalışmaya bıraktım.

1920-23'te Ankara'da geniş ölçüde Rus güdümlü bir Sol hareket olmuştur. Aşağıda görüleceği üzere, Dışişleri Halk Komiserliğine bağlı elçilik görevlileri ile yine elçilikte bulunan Komintern görevlileri arasında, THİF'na madde yardım ve rehberlik etme konusunda sık sık anlaşmazlıklar çıkmıştır. Üstelik, Ankara Hükümeti ile Rusya arasındaki ilişkilerin dalgalanması da, bu süreci sürekli olarak etkilemiştir. THİF hareketinin özellikle ilk dönemindeki yerli girişimcileriye iki çeşittir. Biri, kendilerinin dinsel eğilimleri olmadığı halde, o günün koşullarında iş yapabilmek için bazı İslâmcılarla birlikte çalışma gereğine inananlar; öteki de, İslâmiyetin toplumsal öğretisini gerçekleştirilebilmek için komünistlerle işbirliği yapmayı seçenler.

Bu araştırmanın, Türk siyasal yaşamıyla ilgili olarak benim öteden beri sezgisel olarak vardığım bir yargıyı desteklediğini düşünüyorum: 1920 Ankarası, bizim için hâlâ çok karanlıktır. İnsanlar ne yapacaklarını bilememektedirler. (Hepsi “milliyetçi ve büyük çoğunluğu İttihatçı” olan İstanbul Meclis-i Mebusanı üyelerinin yarısından azı TBMM'ne gelmeyi göze almıştır.) En güçlü ortak dürtü dindi; onun yanı sıra komünizm de bir kurtuluş umudu olarak görülmekteydi. Bu ikisi bir arada düşünülebilir, bazı mümin milletvekilleri İslâmiyetin gereği olarak komünizmi benimseyebiliyordu.

1925 sonrasını incelemeye başladığımızda, ilgilendiğimiz olay ve düşünceler artık tek bir gizli partinin ekseninde toplanmaktadır. TKP kendi geçmişine bakarken, doğrusal bir çizgi oluşturmaya çalışmış, Eylül 1920 Bakü toplantısını birinci, Ağustos 1922 Ankara toplantısını ikinci, Şubat 1925 İstanbul/Akaretler toplantısını üçüncü kongresi saymıştır. Şimdi bunların çok daha girift olduğu ortaya çıkıyor.

Bu arada, kişilik çatışmaları da parti tarihine yansıtılmıştır. *Aydınlık* (Dr. Şefik Hüsnü) Çevresi, Mustafa Suphi'yi bir “maceracı” diye görmüş, Salih Hacıoğlu'nun THİF hareketini de küçümsemiştir. Ama bu olumsuz değerlendirmeleri açıkça vurgulamamıştır. M. Suphi grubunun “devrim şehitleri” olması, hem hareketin kahramanlığıyla övünmek için yararlı, hem de aralarında pek az kişi kaldığı için sakıncasızdı. Salih Hacıoğlu ise harcanmıştı. 1970'li yıllarda TKP İ. Bilin'in (Marat – Lâz İsmail) yönetimine girince, bu

kere Şefik Hüsnü çevresinin yetersizliği ileri sürülecekti. Salih Hacıoğlu çoktan bir toplama kampında öldüğü için, onunla uğraşmaya artık gerek yoktu.

TÜSTAV aracılığıyla kopyaları Komintern arşivinden gelen “yeni” belgeler, TKP’nce yapay olarak oluşturulan doğrusal gelişme çizgisini çürütüyor. Öyle anlaşılıyor ki, Sovyetler –özellikle de Komintern– daha M. Suphi grubu tasfiye edilmeden önce, Anadolu’daki örgütlenme girişimini daha önemli saymışlardı. Ağustos 1922’de Ankara’da toplanan THİF Kongresi, onlar tarafından da TKP Birinci Kongresi olarak kabul edilmişti.

Bu kongreden sonra THİF’nin yasaklanması ve başlıca üyelerinin yakalanıp mahkûm edilmesi sırasında, önderlik İstanbul’daki *Aydınlık Çevresi*’ne geçmiştir. Oysa Komintern’in 1922 sonlarında Moskova’da toplanan IV. Kongresi’nde THİF delegeleri, İstanbul’dan gönderilenlerden daha kalabalıktı.

Bu çalışma, TÜSTAV’ın Eski Türkçeden transkripsiyonlarını, Rusça ve Fransızcadan çevirilerini sağladığı belgelere dayanıyor. Eski Türkçe belgelerin transkripsiyonları konusunda Yücel Demirel başkanlığında Banu İşlet, Cemile Moraloğlu Kesim, Emel Seyhan Atasoy, Meral Bayülgen ve Şeyda Oğuz’dan oluşan çalışma grubuna, Rusça çeviriler konusunda Şükrü Bahar ve Rüstem Aziz’e şükran ve minnet borçluyum. TÜSTAV’dan Erden Akbulut, yaptığımız araştırmanın başından sonuna kadar benimle çalıştı. Onun emekleri olmadan bu iş başarılamazdı.

Aktarılan metinler, diğer bilgi ve yorumlardan ayrılmalari için daha farklı yazı karakteri ve küçük puntoyla sunulmuş; Eski Türkçeden transkripsiyonu verilenler düz, Rusça ya da Fransızcadan çevrilenler *italik* harflerle yazılmıştır.

METE TUNÇAY

2006

Hamîş: Korkarım eski *Türkiye’de Sol Akımlar* kitabım gibi bu da araştırma dosyasına dönüştü. Kolay erişilemeyecek, erişilse bile dil ve yazı güçlüklerinden ötürü yararlanılması zor olacak belgeleri olabildiğince eksiksiz aktarmaya çalışmam yüzünden, bu metin rahat okunamayacak hale geldi. Kitapta belgelere özetle değinip, hepsini ek bir CD ile verme seçeneğini de düşündük; ama her okuyucunun her an bilgisayar kullanmasını beklemek fazla olurdu.

GİRİŞ

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası 1920-1923, Mete hocamla yürüttüğümüz 2,5 yıllık bir çalışmanın ürünü. Bu kitapta birçok arkadaşımızın gönüllü emeği birleşti ve elinize bu kapsamlı çalışma çıktı.

Bu kitapta THİF hakkında olduğu gibi, Komintern Doğu Şubesi'nin politikaları hakkında da birçok yeni bilgiye ulaştık. THİF deneyiminden sonra, özellikle gerek THİF Merkez Komitesi'nde, gerekse Ankara'da ve taşrada görev yapmış Komintern görevlilerinin kaleminden Doğu Şubesi'nde izlenecek politikalar hakkında yapılmış önerileri öğrendik.

Elbette Komintern Doğu Şubesi arşivlerinden yepyeni belgelerle zenginleşebilecek bu çalışma sonunda, yine de, THİF hakkında ana bilgilere ulaşıldığı ve kimi sonuçlar çıkartılabileceği söylenebilir.

Öncelikle THİF'nin faaliyetinin esas itibariyle Mart 1922 ile Eylül 1922 arasında 7-8 aylık bir süreyle sınırlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Her ne kadar Haziran 1920'de Türkiye Komünist Bolşevik Partisi girişimi bu hareketin başlangıç noktasını oluştursa ve Eylül 1920'de Yeşil Ordu'nun dağılmasının ardından kimi milletvekillerinin katılımıyla genişleyerek Aralık 1920'de yasal kuruluş başvurusu yapılmış olsa da, bu ilk yasal faaliyet dönemi 1-2 ay sürebilmiştir. Eylül 1921'de aflatı verilen THİF yöneticilerinin yeniden siyasete geçebilmeleri, ancak Mart 1922'de olabilmiştir. Dolayısıyla 1920-1923 döneminde THİF'nin toplam yasal faaliyeti 1 yılı bulmamıştır.

Mart 1922 ile Eylül 1922 arasında THİF esas itibariyle Nâzım Bey tarafından yönetilmiştir. Ağustos 1922'ye kadar Salih Hacıoğlu Ankara dışında, güneyde faaliyet göstermiştir. THİF içinde belirgin olarak 2 grup, Nâzım Bey

grubu ile Komintern görevlisi Golman'ın doğrudan yönlendirmesiyle Salih Hacıoğlu grubu var olagelmıştır. Ağustos 1922 Kongresi'nde Merkez Komitesi için yapılan seçimlerde Salih Hacıoğlu'nun ilk turda seçilememesi, THİF içindeki gerçek ağırlığı göstermektedir. Buna rağmen Golman, "Salih Hacıoğlu'nu Genel Sekreter seçtirebildik" demektedir. Nitekim Eylül 1922'de THİF'nin Rauf Bey Hükümeti'nce kapatılması sürecinde izlenecek yol, alınacak karar hakkında Nâzım Bey ile Salih Hacıoğlu-Golman arasında görüş ayrılığı çıkması üzerine, Golman Nâzım Bey'in bir "düzen"le Moskova'ya çağrılması-gönderilmesi yollarını araştırmaktadır. Bu arayış, 1922 sonlarındaki Komintern IV. Kongresi çalışmaları sürecinde oluşturulan Türkiye Birleşik Komünist Partisi örgütlenme bürosuna Salih Hacıoğlu'nun dâhil edilmesi üzerine, Kongre delegasyonunda İstanbul Komünist Grubu adına yer alan Orhan, yani Sadrettin Celal'in [Antel] Komintern'e yaptığı başvuruda Salih Hacıoğlu'ndan partisinin genel sekreteri hakkında ölüm kararı almış bir kişi olarak söz etmesine yol açmıştır.

Nâzım Bey ve çalışma arkadaşlarının, Sovyet Elçisi Aralov ve THİF Merkez Komitesi'ndeki Komintern görevlisi Golman ile ilişkilerinde zorluklar yaşadığı açık biçimde görülmektedir. Komintern'in 21 Şartı THİF Merkez Komitesi tarafından kabul edilmediğinde veya Nâzım Bey'in Golman ile ilişkileri gerginleştğinde, Aralov veya Golman THİF Merkez Komitesi'ni "ebediyen" dağıtmaktan söz edebilmektedirler.

Komintern adına THİF'nin faaliyetlerini yönlendirmekle ve Merkez Komitesi'nde yer almakla görevlendirilmiş olan Golman'ın ve değişik Komintern görevlilerinin 1922 sonlarında Komintern Doğu Şubesi'ne özelde Türkiye ve Mezopotamya, genelde Doğu'daki çalışmalar hakkında verdikleri raporlar çok önemli değerlendirmeler içermektedir. Eylül 1922'de Raevski'nin raporunda, açıkça, Komintern'in 21 Şartı'nın bu ülkeler için geçerli olmadığı, izleyen on yıllar boyunca bu ülkelerde işçi sınıfının ve komünist partisinin fiili bir güç olamayacağı, özellikle Türkiye'de Halkçıları esas almak ve köylü kesimi içinde ağırlık kazanmak gerektiği üzerine radikal görüşler öne konmaktadır. Komintern Doğu Şubesi'nin "sosyal devrim" anlayışının ve politikasının hatalı olduğu net biçimde ifade edilmektedir. Daha önce Bilal Şen'in *Toplumsal Tarih*'in Kasım 2000'deki 83. sayısında s. 43-48'de yayımlanan "TKP'ye İlişkin Tarihsel Bir Tartışma" başlıklı makalesinde de vurguladığı gibi, ulusal devrim-sosyal devrim tartışması Ankara'daki Sovyet Elçisi Aralov ile Komintern Doğu Şubesi yöneticilerinden Safarov arasındaki mektuplaşmalarda da dile gelmektedir. Eylül 1928'deki Komintern VI. Kongresi'nin kararlarına kadar Doğu Şubesi'nde Türkiye sorunu her ele alındığında Kemalizm veya Halkçılık konusundaki yaklaşımların arkasında THİF sürecinde edinilmiş deneyimin etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim Mart 1927'de

Doğu Şubesi'nde yürütülen toplantılarda Kemalizmin devrimci barutunu tüketip tüketmediği tartışılmaya devam etmektedir.

1923 yılında Aralov ve Raevski'nin raporlarında ise, Komintern'in Anadolu'daki çalışması ve THİF için "Türkiye'de hiçbir zaman komünist partisi olmadı ve halen de yoktur" yargısının yanı sıra, THİF kadroları hakkında son derece olumsuz değerlendirmeler yer almaktadır. Aynı biçimde Golman türü aşırı devrimciliğin bu ülkelerde gerçekçi olabilecek halkçı köylü partisine ve hareketine de engel olduğu vurgulanmaktadır.

Bu çalışmanın hemen ardından Magdeleine Marx'ın Komintern delegasyonu ile birlikte katıldığı THİF Kongresi'ne ilişkin anılarını içeren *La Perfidie* adıyla 1926'da yayımlanmış anı romanı, 1921 sonlarında *L'Humanité* gazetesi muhabiri olarak İstanbul'dan yazdığı makalelerle birlikte yayımlandı.¹ Magdeleine Marx, anı-romanında THİF Kongresi kadar Moskova'dan Ankara'ya gidiş gelişleri boyunca o yılların Anadolu'su hakkında da çok hoş gözlemler aktarmaktadır. Yine bu kitabın tamamlayıcısı olarak THİF'nin yayın organı *Yeni Hayat*'ın erişebildiğimiz birkaç eksikli koleksiyonunun çevrimyazısı gün yüzü görecek. Böylece THİF'nin kendisini o yıllarda dışa nasıl anlattığını, olayları nasıl değerlendirdiğini de daha ayrıntılı olarak öğrenmiş olacağız.

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası 1920-1923 kitabının kolay okunur bir çalışma olmadığı aşikâr. Ancak kitabın içerdiği bilgilerin zenginliğinin, ona ayrılacak zamanı fazlasıyla hak ettiğini düşünüyorum.

ERDEN AKBULUT

2007

1 Magdeleine Marx, *1921-1922 İstanbul – Ankara, Makaleler-Anılar*, Çev. Ahmet Şensılay, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, Ekim 2007.

YENİ BASKIYA ÖNSÖZ

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923) çalışmamızın ilk baskısı, Temmuz 2007’de Sosyal Tarih Yayınları tarafından yapıldı. Bunun ardından TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1 belgeleri içinde çalışmalarımız *İstanbul Komünist Grubu’ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi’ne 1919-1926* kitabımız üzerinde yoğunlaştı. Bu çalışmalar sırasında bu grubun THİF ile ilişkileri ile ilgili olanlarına eksiksiz olarak 3 cilt olarak yayımlanan o kitabımızda yer verdik; buraya sadece THİF ile ilgili olan bölümlerini aldık. Bunların yanı sıra doğrudan THİF ile ilgili de bir dizi yeni belgeye ulaştık. İşte bu yeni genişletilmiş basımda bu belgeler ilk kez yer alıyor ve gri zeminde veriliyor.

Yeni ulaştığımız belgeler arasında en önemlisi, kuşkusuz, 18 Eylül 1922’de yapılan THİF Merkez Komitesi’nin herhalde son ve fevkalâde toplantısının uzun tutanaklarıdır. Komünist “Enternasyonal’in 13336 numaralı 8/12/21 tarihli vekâletini/yetki belgesini haiz olan Golman arkadaş” da bu toplantıya katılıyor ve raporda da görüleceği üzere partinin tüm faaliyetini yönlendirir hale geliyor. Yaygın olarak daha sonra Tokat Mebusu Nâzım’ı suçlama konusu edilen Rauf Bey’e beyanname verilmesi meselesinin tüm ayrıntılarıyla yer aldığı bu tutanak, THİF’nin kapatılması sürecinin çok yanlı irdelendiği bir belge oluşturuyor.

Kitabın 1. baskısında “14. Parti İçi Muhalefet” başlığı altında yer alan “1) Yakın Doğu Seksiyonu’na Sunulan Eleştirel Bir Rapor”un tamamına ulaştık ve bu raporun Ahmet Cevat Emre’ye ait olduğunu tespit ettik, bu baskıda eksiksiz olarak yayınlıyoruz.

Bunların yanı sıra THİF Davası’nın delillerini oluşturan zarfların içerikle-

ri, THİF Kongre Divanı'nın Komintern Yürütme Kurulu'na Aralof'un telgrafi aracılığıyla gönderdiği selamlama mesajı da içinde olmak üzere bir dizi yeni belgeyi bu baskıda bulacaksınız.

Belgelerin yanı sıra bu baskıda Türkiye'de ilk kez yayınlanan Salih Hacıoğlu'nun 2 adet cezaevi fotoğrafına RGASPI arşiv fonlarından erişmemizi sağlayan Arsen Avagyan'a teşekkür ediyoruz.

ERDEN AKBULUT - METE TUNÇAY
2016